

Ауторова прича је само наизглед омеђена његовим имагинарним пероном на коме се смењују времена општа, и доба људска, од младости до зрелости, и безброј животних епизода које, такође, као на сваком перону, долазе и одлазе, са којих их он у машти, у имагинацији, у проживљености испраћа, али не оставља утисак одласка и није *самоћа*, већ утисак пролажења, не пролазности, и поновног доласка на исто место. Као што се врати прва игранка из младости, у другом облику, али са истим осећањима и истом радошћу у једној од његових прича која има симболику од које писац не бежи.

Перон самоће је збир неколико група прича, обједињених на природан начин, временом, стварним и досањаним, локацијом, ауторовим осећањима и размишљањима, увек обојена филозофијом живота Миодрага Матицког. То је оно драгоцено зрно које не ограничава причу, иако не изгледа тако, да буде „лоцирана”, да буде боља и уздигнутија од приче коју прича прича. Чар је и у околности да писац у својим причама никада није сам, никада не гледа са узвисине, он пушта да буде део приче, да буде саговорник.

Свака посебна прича или сваки циклус, обједињен по некој карактеристици, као да није испрочана у целости, у свакој је остало сада невидљивих оаза, и никад се не зна да ли ће се у некој новој причи, у новом роману неки његов лик – или сам писац лично као лик у роману – поново појавити. Све се тако у искреној прози Миодрага Матицког постепено стапа у богати лични дневник, који исписује са довољне удаљености, понекад чак и од неколико деценија, у дневник у који ће се дописивати нове странице, понекад попутити и лакуми на старим, већ написаним, а ја ћу као одани читалац и пријатељ поновити оне речи које су биле златна крила у његовој најранијој младости: „Само тако, Матицки!”

Др Злајка Д. БОЈОВИЋ

Секретар Одељења језика и књижевности
САНУ, Београд
ojklmu@sanu.ac.rs

ХЕКАТИН ЈАД НИЈЕ ПРЕЂУТАО

Мирко Магарашевић, *Пев Сирена*, Српска књижевна задруга, Београд 2018

Неретко је у критичким освртима на књиге Мирка Магарашевића истицана његова свестраност, сагледана на плану писања поезије, есеја, критике, путописа, превођења, покретања књижевних иницијатива, али и позива лекара специјалисте за очне болести, што заправо подвлачи ренесансни формат његове личности. На том трагу је једним делом и

његова рецентна песничка књига *Пев Сирена*, која је насловом фокусирана управо на неке од централних и најучесталијих тема доба ренесансе – Сирене и пловидбу. Ренесанса је у средиште свог интересовања поставила самог Човека, а пловидбе, условљене радозналешћу, авантуризмом, па и политичким приликама, резултовале су Великим географским открићима. Ипак, наш песник окреће се Човеку и ономе шта Он јесте и какав треба да буде, али се кроз то долази првостепено пловидбом по телу, како запажа Мило Ломпар у рецензији „Одисејева горчина?“, која је штампана у зборнику критичких радова *Песник Мирко Магарашевић* (2019): „Покрећући своје тело у простору, у путовањима светом, Одисеј упознаје себе-у-свету; покренувши своје тело у дотицају са Одисејевим, Кирка открива нешто непознато у себи. Обоје уче телом: и његовим покретима.” Магарашевићев Одисеј, дакле, не открива свет, јер он о истини света, попут Сирена, зна *све*, већ мора да открије себе и сврху свог постојања у њему.

Отуда је и пловидба о којој је реч у песничкој књизи одређена „прамцем поезије”. На тај начин, како нам сугерише прва целина књиге под насловом „Упит”, сама поезија постаје брод, песничке струне су од „пене и звука”, сабраћа бродарима су „барди песници”, море је „вазда искусна љубавница”, а крила поезије постају еквивалент сиренског пева. Вођени овим аналогизама, можемо констатовати како песници плове морем виђеним као тело љубавнице, а на лађи поезије која је посве апстрактна: она је од пене, звука, снова, али, уједно, та лађа може се емблематски представити крилима самих Сирена. У мотиву пене осећа се присуство богиње Афродите, која је према миту рођена из ње, док се у звуцима слуги ехо Аполонове лире и Муза које су га пратиле.

Надаље, како бисмо донекле схватили овакав песнички гест, може нам бити од помоћи и Магарашевићев есеј „Тајна Хомерових Сирена”, где је објашњено како је Афродита преобразила девице у Сирене, будући да нису хтеле да се „подају ни боговима ни људима”, а да прехомеровске Сирене нису могле да лете јер су им баш Музе почупале крила, како би од њих плеле венце. „Сукоб зреле женствености и девичанства”, оличен у сукобу између Афродите и Сирена, интензивно је присутан и у књизи *Пев Сирена*, посебно када се има у виду да с једне стране имамо песме у којима проговарају и гласови љубавно искусних жена (Лепа Хелена, Кирка, Калипсо), али и девица (Пентесилеја, Наусикаја) и, како песник напомиње у „Запису поводом наслова 'Пев Сирена'", достојанствених женских бића, попут Хекабе, Андромаче, Касандре. Ипак, у поезији Мирка Магарашевића Сирене махом нису позитивно конотиране и њихов дух пре можемо препознати у Хелени Тројанској, која би „целом свету 'све' објаснила”, јер „Оне владају: несите / Жудних тела Сирене”. Штавише, песник нам указује да савремене Сирене треба препознати у женама које су „казну Афродитину” одбациле и „силиконом подупрте, гел-сјајем

лакиране, / сад канце у високе штикле утера(ле)”. Оне се нису самоубиле, већ су се маскирале у савремен вид лепоте, која је лажна и извештачена, али која жртве и даље неминовно води у пропаст.

Одолети им, значи суочити их са обманом, због чега им једино преостаје да се стрмоглаве у море. Оне су то учиниле из очајања јер је, оду превши се певу, Одисеј прозрео њихову тајну, исто као што се и Сфинга бацила у провалију када је Едип открио да је решење њене загонетке Човек. Једини начин да Човек спозна „себе-у-свету” јесте да се суочи са сопственим Сиренама, тј. сопственим лажима, страстима и телесним искушењима; да их, попут Одисеја, чује, али да им се не предаје.

Можемо се, међутим, запитати и зашто песник посеже за овом тематиком, која су његова потенцијална изворишта и у чему се огледа сврховитост овог избора. Једним делом нас на трагове може навести и сам стил писања, одабир ритма и метра стихова, али и његови есеји и преводилачки рад. У критици је примећено да је Магарашевић поједине циклусе песама премештао из једне збирке поезије у другу, али то није случај са *Певом Сирена*, књигом која је кореспондентна са *Сенкама бесмртности* (1975), *Сјајем Вавилона* (1980), *Заљонетима вечности* (1984), *Варваријом* (1988), *Сирелама Еросовим* (1995), али ипак доноси нове песме. Штавише, и са претходном збирком *Оде и њокуде* (2016) успоставља везу кроз мотив Одисеја, који се слуги у песми „Огигија”, али и експлицира у „Оди Доситеју”: „Србаља свих Одисеј / премудри наш Доситеј” и песми „У знаку Стрелца / Оцу”: „Процену добру видиш и дајеш / Намах сплетену тетивом лука / Који затежеш да хитнеш лек / Строгом руком Одисеја / Чијим сиренама подлегао ниси”. Иако у *Одама и њокудама* поређење са Одисејем има функцију вредносно високе квалификације, у *Певу Сирена* песник изнијансирано и ефектно, кроз осам песама петог циклуса даје „Одисејев прâви лик”. Непроизвољним бројем песама у овом циклусу засигурно се алудира на то што је Данте сместио Одисеја у осми круг *Пакла*, о чему Магарашевић пише и у есеју „Данте Алигијери – класик европског песништва”, овом циклусу, али и у песми „Тројански коњ”: „Сред осме паклене јаруге / ’Због варке с коњем довека / јаде ту големе трпе сви лукави’ / на челу са оним што се свик’о / лагању да је тобоже Нико”.

Кроз претходна четири циклуса песама песнички су сажете и „препеване” *Илијада* и *Одисеја* у појединим својим стожерним тачкама, па се стиче утисак да они ликови Хомерових епова који проговарају у песмама то чине из ванвременске позиције вечности, на мање или више посредан начин сведочећи своју истину о свету и себе у том свету. Један од упечатљивих примера је „признање” Хелене Тројанске, која из позиције смрти и вечности проговара о својој слици, промењеној радом историјског времена и историјом књижевности: „Са онога света чујем да ме

особит песник / Јејтс олако, девојчурку налик приказа. / Ал да сам заиста толико балава била / Како бих светове оволико покренула!?"

Ови гласови, дакле, имају разнолике функције које се манифестују као „Андромахин глас”, „Хекторов сан”, „Касандра говори”, „Хелена Тројанска признаје”, „Хекабин вапај”, „Одисеј се исповеда”, „Еолов дар или Одисеј се јада”, „Одисеј се пита”, „Хеката се жали”, „Пријамов дух говори”, „Киркин пој”, „Калипсо јадикује” и циклус од пет песама „Пенелопин тренутак”. Јасно је да Мирко Магарашевић остварује песнички дијалог са песмом „Одисеј говори” Миодрага Павловића, што се може приметити и на примеру песме „Повољан ветар спаја једра и смер” из четвртог циклуса, која има за мото последња три стиха Павловићеве песме. Поред осталог, важност коју Павловићева песма из *Млека искони* (1962) има за Магарашевића види се и по томе што је пред крај есеја „Тајна Хомерових Сирена” такође наведено неколико почетних стихова из ње. Стога би могло да буде интересантно потенцијално тумачење Павловићеве песме „Одисеј говори” у контексту двеју Магарашевићевих песама у којима „говоре” Касандра и Пријамов дух и питања зашто Магарашевићев Одисеј не „говори”, већ се исповеда, јада и пита. Пошто би таква анализа захтевала другу прилику и више простора, за ову би можда било довољно истаћи неколико запажања.

Јасно, две наречене песме повезане су односом ћерка (Касандра) – отац (Пријам) и коначношћу худе судбине која је снашла Тројанце, а коју су предосећали само њих двоје: Касандра пророчким даром, а Пријам јер је једино он веровао у њена пророчанства. Касандру је Аполон проклео, а Пријамовом духу након свега једино преостаје да куне: „Нека вам је проста / ваша кратка памет / и нека вам туђи богови, / када наступи тренутак, / ускрате милост коју сте ви / пропустили да покажете / према нама”. И не куне само Пријам, краљ и отац, већ и његова жена, краљица Хекаба, у песми „До смрти Хекаба храбро је клела” и снаха Андромаха: „Нека је проклет Ахил без лица! (...) Мрачна судбо Света / Била и остала си клета”. Моћне клетве понижених, заборављених, силованих и на превару, епски недостојанствено побијених Тројанаца, изговорене речима тројанске краљевске породице у име народа, попут Еуменида почеле су да прогоне Ахејце победнике („Победисмо, а изгубисмо!”). (Можда је зато *Одисеја* блиска *Оресџији*, јер док се не окају греси и клетве, Одисеј не може да се врати на Итаку.)

Одисејев пут мора, дакле, да потраје онолико колико је рат трајао, и као што је све отпочело Афродитом и јабуком раздора, тако се мора Афродитом и окончати, тј. „Искушењима верности”: „Кирка, Калипсо, Наусикаја, увек дичне, / Свака од њих гласница је лепоте вечне! / Беху понешто налик божанској Артемиди / Ловкињи од које цела душа бриди, / Свака блистава бје к’о медна Калиопа, / Ал срце вапи: Пенелопа! Пенелопа!” И заиста, Одисеј јесте човек „горчине”, који је спознао свет

у свим видовима и који се одрекао вечног живота, зарад јединог што је у његовом животу остало неукаљано, а то су дом и породица, због којих није ни желео да оде у рат. Вративши се кући, он може само да схвати да му је читав живот прогутала Афродитина јабука. И не само њему. „Хекторов сан”, како запажа Ломпар, онај је живот који је и Одисеј желео: „Као што је Одисеј – код Платона – изабрао нови живот у обличју неупадљивог и мирног човека, тако Хектор сања свих боја сѣручке цвећа / заиграни ујролеће да беремо.”

Одисеју преостаје да се јада или, орфелиновски говорећи, сетује. Осим што је Магарашевићев Одисеј осветљен фигуром Одисеја у европској књижевности (онако како је песник дефинише и схвата у есеју „Појам европског песника”), па га тако портретише Хомером, Вергилијем, Дантеом, Џојсом и Паундом, у првој песми циклуса „Одисејев прáви лик”, песник је искористио и одисејевски потенцијал српске књижевности. Највидљивији примери јесу, засигурно, Одисеј / Улис Миодрага Павловића и Јована Христића, будући да за мото поједних песама узима њихове стихове.

Међутим, стил, организација строфа и употреба рима, који испрва савременим читаоцима могу да делују анахроно, упућују на то да Магарашевићев *Пев Сирена* треба сагледати и у контексту „песничког памћења”, па тако и тематизације Сирена у српској поезији 18. и 19. века. Парадигматични, али и антологијски примери, били би песма „Сјетованије” Захарије Орфелина у стиховима: „Био б’ монахом, отрехши с’ свјета, / али бојим се што млада љета / лажљиве сирене, / љепотне жене, / превариће, / превариће” и диптих Лазе Костића „Међу јавом и мед сном” и „На поносној лађи”, које у Павловићевој *Антилоџији српског љеснициштва* стоје једна до друге. „Горчина” Магарашевићевог Одисеја чини се да је орфелиновска, али пловидба осмишљена сном, пеном и телом има нешто од Лазе Костића: „На поносној лађи / На лађи љубави / Пошо сам тебе наћи, / Островац убави. (...) Метанишућ сам клеко / На диван оточац, / У уздицај се слего / Наметнут пољубац”. Отуда постаје јасније што пратимо Одисеја у *Певу Сирена* кроз његове еротске авантуре са чаробницама и нимфама, какве су Кирка и Калипсо. Најпосле, и два циклуса песама „Пенелопин тренутак” и „Одисејев прáви лик”, иако не стоје један до другог, представљају пар, попут Костићевих песама.

У српској поезији 20. века могу се испратити песничке обраде ове теме, у главним токовима почев од Милоша Црњанског, Душана Васиљева, Радета Драинца, па до Павловићевог Одисеја, Христићевог Улиса, Павићевог средњовековног Урикша Лаертеша, мада и знатно шире, наравно. Са појединим песницима, како је већ било речи, Мирко Магарашевић успоставио је песнички дијалог, па је на тај начин исписао самостојни лук одисејевске теме у српској поезији од 18. до 20. века.

Разуме се, мит о Одисеју посебно је инспирисао модерне ауторе и чини се да његова матрица понајвише одговара духу времена савременог

човека. Љиљана Ђурђан је у разматрањима о „односу мита и књижевности у раздобљу fin de siècle-а и у авангарди” истакла Ничеово запажање о миту као сажетој слици света и емблеми појавности, кога је савремени човек лишен, па је зато осуђен да трага за њим, и у том смислу савремени човек био би поистовећен са Одисејем. Позивањем на Леви-Строса, Фрејзера, Бодкина, Јунга и Елиота мит се даље дефинише као архијезичка категорија, те је могућно помоћу њега продрети испод језика и доћи до саме бити људског бића. Рекреирањем мита архијезичка категорија може бити активирана и на тај начин би стварност добила виши и универзалнији смисао. Коначно, онтолошко, архијезичко схватање мита, модерна филозофија дефинисала је кроз дела Ернста Касирера и Ђамбатиста Вика, који су сматрали да постоји органска спона између мита и песништва. Једино је, дакле, језик поезије онај у коме је реч сачувала своју изворну митску снагу, па се отуда можда и може објаснити Магарашевићево окретање не само песничкој већ и архијезичкој традицији српске књижевности.

Доћи до бити људског бића и јесте примарни циљ *Пева Сирена*, будући да Одисеј настоји да спозна „себе-у-свету”, а посредно и читалац кроз искуство читања. Тај свет, ни човечанство, нису никада исти, али искуства претходника, било да су Данте или Орфелин, могу да буду инспиративна да се сагледа Одисеј друге деценије 21. века. Одисеј Мирка Магарашевића активира код читаоца неколико кључних проблема наше цивилизације, а то су, поред љубави, породице и отаџбине – заборав и нарочито савест. У стиховима које изговара Хекаба види се ахејско варварство и дивљачко понашање, толико да се тога „и Хомер застидео – / Хекатин јад је прећутао”. У име истине и хуманитета, песник Мирко Магарашевић определио се да не прећути.

Др Јелена Ђ. МАРИЋЕВИЋ БАЛАЋ
Филозофски факултет у Новом Саду
Одсек за српску књижевност и језик
jelena.maricevic@ff.uns.ac.rs

АУТЕНТИЧНА МИСАО О КОСОВУ, СА КОСОВА

Драгомир Костић, *Жена из Вишине*, Панорама–Јединство, Приштина, Косовска Митровица 2018

Већина књижевних критичара, односно проучавалаца књижевности, када напише десетину текстова, студија, есеја, критика, приказа – сабира их у књигу. Те текстове, ма колико неки од њих, појединачно, били значајни и вредни, најчешће не повезује ниједан заједнички именик, тематски, проблемски, чак ни стилски; немају, дакле, било какве